

LES GUERRES CARLINES
A SANT ESTEVE
DE PALAUTORDERA

JOAN PORTALS I MARTÍ

1. ANTECEDENTS

Com tants pobles del nostre país, al començament del segle XIX, Sant Esteve de Palautordera veié trasbalsada la seva vida per un esdeveniment històric que l'afectà i condicionà greument durant anys: la invasió napoleònica.

Entre 1808 i 1814, en un context previ de crisi econòmica i social, Sant Esteve es convertí primer en un lloc de refugi de molts "expatriats" fugitius de viles i comarques ocupades per les tropes franceses i, més tard, en escenari de saqueigs per part d'aquestes forces que en diverses ocasions ocuparen Sant Celoni. A l'última fase de la guerra, el pla de Sant Esteve fou escenari d'enfrontaments protagonitzats per les tropes de la Divisió del General Milans, tropes que foren hostatjades en algunes de les cases del terme municipal (Can Corney, Can Vila, Can Marc, Can Calls, Can Bonamic...).

Les conseqüències de tot plegat han quedat reflectides en el llibre d'òbits de la parròquia que, com a la majoria de poblacions veïnes, recull un increment espectacular de les defuncions en els primers anys del conflicte (1809-1810) degut a la presència de tants refugiats, que desencadenà la propagació d'epidèmies per les precàries condicions de vida. Tal fou la mortaldat que el 26 d'abril de 1810 *"es començà a enterrar en el cementiri nou per ser ple el vell"*, com consta en el llibre parroquial. L'any 1812 també registrà un nou increment de la mortalitat a causa, de ben segur, de l'apropament de les accions de guerra al mateix pla de Sant Esteve.

La retirada definitiva dels francesos va deixar, doncs, un poble amb menys de 400 habitants, amb uns camps gairebé abandonats i, per tant, amb una greu crisi agrícola i econòmica que no fou fàcil de superar.

Els anys següents no ajudaren tampoc a la recuperació, tota vegada que les lluites i les alternances entre absolutistes i constitucionalistes, sota el mateix regnat de Ferran VII, no varen deixar el país tranquil, ni tampoc la comarca, que visqué també les seves venjances i accions protagonitzades pel mateix

exèrcit, com la que costà la vida al rector de Gualba, Mn. Josep Baborés, tan significat en la lluita contra els francesos pocs anys abans.

Tot plegat va anar covant uns gèrmens que van esclatar a la mort de Ferran VII, amb motiu de la successió d'aquest, provocant la primera guerra carlista, que, encara que tingué un pretext dinàstic, de fet reproduïa la lluita existent des de feia anys entre una concepció centralista i uniformitzadora pròpia de la incipient civilització industrial enfront d'un foralisme tradicionalista vinculat encara a les estructures de l'Antic Règim absolutista i defensat per bona part del món rural i del clergat. I tot això, amb uns odis que tingueren bona ocasió de manifestar-se.

Encara que les guerres carlines foren tres, en moltes zones de Catalunya es produïren un seguit d'aixecaments, enfrontaments i actuacions de partides i escamots, àdhuc en períodes de teòrica pau i en zones que no eren escenari directe de la guerra, que sempre tingué per marc preferent les comarques pirinenques i prepirinenques. De fet, el mateix Vicens Vives afirma que entre el 1814 i el 1900 Catalunya visqué en un permanent estat d'excepció.

A partir de la documentació de l'Arxiu Municipal de Sant Esteve i també de la de l'Arxiu Parroquial hem intentat apropar-nos a la realitat de com va patir el poble aquells esdeveniments, procurant emmarcar-los en el seu context comarcal i també en l'històric general del país.

LA 1a GUERRA CARLINA (1833-1840)

Iniciada l'any 1833 a Prats de Lluçanès, tingué a Catalunya dos escenaris principals: el Pirineu i les terres del sud, cap al Maestrat. A les zones muntanyoses, les tropes carlines foren una amenaça constant per als liberals establerts a les ciutats i viles principals. Durant set anys la guerra no conegué pau ni treva. Les partides carlines, no gaire disciplinades, requisaven queviures i collites, cremaven masies o exercien una ferotge repressió contra els liberals a les localitats de les quals s'apoderaven. I la tàctica de l'exèrcit liberal no fou pas diferent.

Els carlins assoliren importants victòries durant l'any 1837 i organitzaren un front que tenia per centres Berga, Cardona i Solsona, encara que fracassaren davant les ciutats principals del Pirineu: Puigcerdà, la Seu d'Urgell i Olot, i, amb el temps, entraren en una llarga davallada pel suport de la burgesia ciutadana a les posicions liberals.

El 5 de juliol de 1840, per fi, les forces de Cabrera creuaven el Pirineu i es posava fi a la guerra.

Per acabar de situar el context general en què es produïren aquests esdeveniments hem d'esmentar alguns fets importants: l'any 1834 es creen els partits judicials i Sant Esteve de Palautordera, junt amb altres poblacions de la

Església parroquial de Sant Esteve de Palautordera (Foto: J. Portals).

conca de la Tordera, és inclòs al partit judicial d'Arenys de Mar. A l'estiu del 1835, té lloc la crema de convents i de monestirs (Ripoll, Poblet i Santes Creus) que el govern liberal no pogué o no volgué evitar. Els anys següents, 1836 i 1837, veieren les lleis desamortitzadores de Mendizábal i la supressió del règim senyorial, cosa que va produir l'enriquiment dels propietaris benestants i de la burgesia ciutadana comercial en perjudici de l'estament eclesiàstic i sense que la pagesia se'n veiés gaire beneficiada.

A l'Arxiu Municipal de Sant Esteve, les primeres dades i documents que s'hi troben són dels anys 1848-1850 i, per tant, no hi ha referències als anys en què tingué lloc aquesta primera guerra carlina. L'arxiu parroquial, en canvi, ens dóna ja alguna informació al respecte.

Així, una partida de defunció del 5 d'abril del 1834 ens diu que *"Joan Jubany, pagés de Sant Esteve, morí a l'edat de 40 anys passat per les armes per ordre del Capità General de l'exèrcit i Principat de Catalunya Don Manuel Llauder y comissionat per l'efecte el Sr. Josep Alejandro, tinent coronel d'infanteria y comandant del Batalló de voluntaris d'Isabel II, 3a de linia"*.

El general Llauder, efectivament, havia estat nomenat capità general l'any 1832, en lloc del comte d'Espanya, que havia governat pel temor fins que va ser assassinat a Coll de Nargó. Llauder desarmà els voluntaris reialistes que el comte havia reorganitzat i que tants abusos cometeren i posà en peu l'anomenada milícia nacional voluntària per combatre els carlins.

I Joan Jubany és possible que fos passat per les armes per alguna forma de col·laboració amb els carlins o per manca de suport a les tropes liberals. Pensem, per exemple, que en aquells anys es castigaven amb la pena de mort els batlles que no informessin del pas de tropes carlines.

No trobem cap altra partida que ens faci pensar que a Sant Esteve es produís algun fet de guerra fins al mes de març del 1837. Abans, però, al llibre d'òbits de Sant Celoni corresponent a aquest període s'hi troba una partida de defunció d'un mosso d'esquadra, Esteve Corney, natural de Sant Esteve, que morí el 30 de desembre de 1836. No es diu en quines circumstàncies.

Pel que respecta al 1837 hi va haver un enfrontament a camp obert prop de Sant Celoni el dia 1 de març. Ho reflecteixen les partides de defunció de Francisco Borrell (*"mort violentament en lo camp el dia abans"*) i Joan Serra, naturals de Sant Celoni, i la de Jaume Maynou, de Montnegre, totes datades del mateix dia. Enfrontaments que es tornen a reproduir el mes de maig, com ho confirmen els òbits inscrits el dia 12, de Josep Lloró (*"mort violentament"*), de Josep Ribas, miquelet (*"mort dos dies antes en acció de guerra"*) i Salvador Vivet, de Breda (*"mort violentament"*). Pocs dies després, a Sant Celoni, morien també uns altres dos miquelets, Lluís Campany i Felip Batlle.

Coincidint amb els esmentats enfrontaments que tingueren lloc prop de Sant Celoni, sense que puguem precisar-ne el lloc exacte, a Sant Esteve *"era passat per les armes un home que s'ignora qui era, per ordre del Sr. comandant d'Isabel II D. Jacobo Torruella"*.

I el mateix dia 10 de maig de 1837, en què els carlins mataren els dos miquelets a Sant Celoni, a Sant Esteve *"Martí Bellalta, de 40 anys, natural i habitant de Sant Celoni, morí passat per les armes per ordre i execució dels carlins. Per consentiment de la justícia se li donà sepultura eclesiàstica"*.

Per últim, el 10 d'octubre del mateix any una divisió de l'exèrcit de Maria Cristina causà la mort *"per sorpresa"* d'Esteve Mora –bracer, natural i habitant d'Olzinelles–, de Josep Constants –bracer de Centelles– i d'un altre del qual no s'esmenta el nom.

Aquestes dades són una bona mostra que la primera guerra carlina tingué

també per escenari el Vallès i les terres del Montseny, que no varen escapar als odis i les venjances d'una lluita que es caracteritzà per la seva crueltat, com ho demostra el fet que a Sant Esteve són més els passats per les armes que no pas els morts en enfrontaments directes.

Tot això s'explica perquè, com hem dit abans, la guerra era més que una qüestió dinàstica, i es convertí en quelcom visceral per a la gent de comarques que, amb el concepte de "Rei, Pàtria i Furs", s'oposaven a la uniformització que representaven els liberals, que per altra banda havien permès les matances de frares i les cremes de convents l'any 1835, cosa que tingué com a conseqüència que bona part dels capellans haguessin pres partit pel carlisme.

3. LA GUERRA DELS MATINERS (1846-1849)

Fracassat novament l'intent per resoldre el problema dinàstic espanyol mitjançant el casament d'Isabel II amb el fill del pretendent carlí, els problemes polítics interns i externs es tornaren a manifestar, de manera que feien impossible conciliar les posicions inspirades encara en l'Antic Règim amb les dels partidaris d'un nou ordre polític liberal. Una vegada més, els extremismes s'imposaren a la moderació.

El conflicte, que tothom coneixerà per la guerra dels matiners, arrelarà solament a Catalunya, i no hi ha data fixa per anunciar-ne l'inici encara que podem considerar que aquest fou l'aixecament de Benet Tristany, a Solsona.

Fou una guerra de guerrilles en el marc de la crisi econòmica dels anys 1847 i 1848, que es nodria de partides inconnexes formades per antics trabucaires i bandolers, joves que no volien ser quintats, camperols arruïnats, proletaris de les ciutats i antics carlins de la primera guerra. Aquestes partides, aprofitant el relleu accidentat del país, ataquen l'exèrcit regular, que disposa d'un nombre infinitament superior de mitjans.

Al Montseny, Sant Marçal, la Calma, Coll Pregon i Sant Segimon són escenaris d'enfrontaments i moviments típics d'aquesta tàctica de guerrilles, escasses en nombre però coneixedores del terreny. Aquesta circumstància fa que els matiners tan aviat estiguin en un vessant com en l'altre del Montseny i les Guàrdies i puguin amenaçar les terres de Girona i del Maresme.

Entre aquestes guerrilles tenen paper destacat els anomenats trabucaires, que són partides de lladres o bandolers units amb antics combatents carlins —un d'ells en Castells (a) el Gravat del Montseny—. Entre 1839 i 1850 es dediquen al saqueig i a venjances de tipus polític, activitats que són retratades per Mn. Antoni Pladevall en el seu treball *Les malifetes dels trabucaires. Seva al segle XIX* (Monografies/3). Malgrat la desigualtat de forces, uns 42.000 soldats enfront d'uns 2.000 matiners, aquests ocuparen poblacions importants com Te-

rrassa, Martorell, Cervera i Lleida. I, de mica en mica, el conflicte es radicalitzà per la necessitat que tenien els matiners d'armament i diners.

En aquest sentit, Sant Esteve va patir les conseqüències de l'enduriment del conflicte. Dos caps matiners, Sagarra i Caballeria, amenaçaren de saquejar el poble si no els donaven les quantitats de diners que exigien, i per lliurar-se del perill es va recórrer al fons de l'església.

A part d'aquest fet, poques són les dades que ens proporciona l'arxiu parroquial: el 18 de juliol de 1848 *"d'una sorpresa, escomés per la columna de Sant Ceroni un home... (no diu el nom) morí y amb consentiment del comandant de la columna d'Isabel II D. Lluís Ma. Andriani, se'l va enterrar"*.

Una altra inscripció, del 30 d'abril de 1849, descriu que *"els matiners manats per Jubany i Savall van afussellar i enterrar dins les parets del cementiri a un home desconegut que després es va dir era de Sant Hilari Sacalm i es deia Jaume Clos"*.

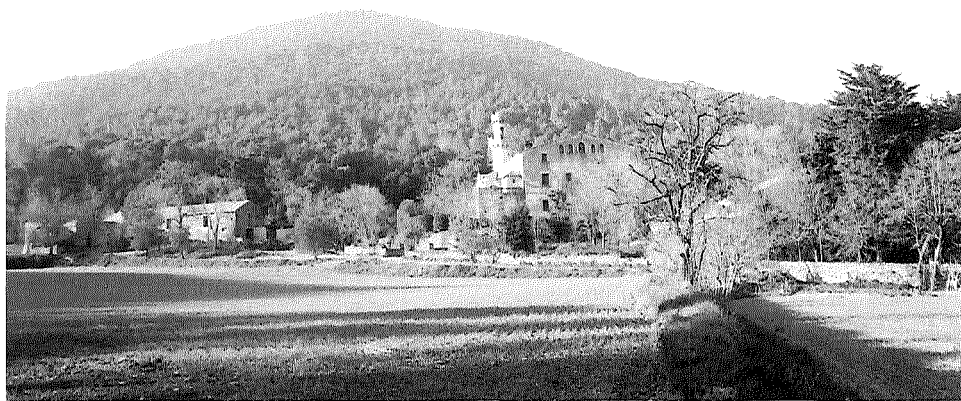
Aquesta inscripció es veu confirmada per un ofici de l'alcalde de Sant Esteve que, molts anys després, el 1892, escriu al comandant general de la província de Girona comunicant-li que el 30 d'abril de 1849 va ser afusellat Jaume Clos de Sant Hilari, en el cementiri, per ordre de Jubany i Savall, segons varen dir ells mateixos per haver-li trobat un plec del govern.

A conseqüència de no haver-se respectat el lloc sagrat del cementiri, aquest va quedar impossibilitat per a la seva funció, i calgué demanar autorització al Bisbat de Barcelona per fer-ne la reconciliació. Segons nota del rector, aquesta va quedar feta el 12 de maig de 1849; mentrestant el poble va utilitzar el cementiri de Sta. Maria de Palautordera.

També les primeres actes municipals que ens han arribat, que són de l'any 1849, donen testimoni de les circumstàncies del moment. Així, el 4 de febrer es reuneix l'alcalde Josep Auleda *"amb l'únic regidor que es troba en llibertat"*, Josep Llibre. L'acta no explica el motiu de la manca de llibertat dels altres regidors, però aquest bé podria ser la col·laboració amb els matiners, i el dia 2 d'abril següent es fa esment d'una circular del cap superior polític de la província, a conseqüència del ban del capità general, en virtut del qual es procedeix al nomenament dels individus que han de formar la Junta de Pacificació a l'acabament de la guerra. El poble queda dividit en quatre districtes, al front de cada un dels quals es posa un regidor: Ramon Cruixent, Proget Martorell, Josep Torrent i Josep Llibre.

En aquest temps, té lloc també a Sant Esteve un fet curiós: el 1846 el Bisbat va donar permís per a la secularització del terreny en què l'Ajuntament havia pensat construir la plaça pública del poble, secularització que era necessària pel fet que es tractava del terreny on havien estat enterrats els morts durant la guerra del francès una vegada saturat l'antic cementiri.

En relació amb això, els llibres municipals recullen que, des de temps immemorial, al carrer Major hi havia la plaça Xica, on es reunien els veïns per ac-

Sant Esteve de Palautordera. El castell de Fluvià (Foto: J. Portals).

tes solemnes i festivitats i que, efectivament, l'Ajuntament projectà una nova plaça en un extrem d'aquella i del carrer Major, en el lloc que des del 26 d'abril de 1810 serví com a nou cementiri, una vegada ple l'antic que era al costat sud de l'església, arran de l'edifici de la rectoria.

Doncs bé, el propietari del terreny, Ignasi Riu i de Fluvià, impugnà el projecte i aconseguí una sentència judicial que obligà a desfer la nova plaça, restituint-la al seu propietari i indemnitzant els propietaris veïns que havien edificat parets separant les seves finques de la nova plaça (Abril, Net i Pou).

No es disposa de més dades de les parròquies de la zona que puguin precisar més l'evolució d'aquesta segona guerra carlina. El referent més significatiu el trobem a l'arxiu parroquial del municipi ja aleshores cap de partit, Arenys de Mar, del qual resulta el següent:

El 30 de desembre de 1847, el Capità General Pavia manà que s'alcés un sometent contra els matiners entre tots els veïns de 16 a 50 anys, quedant-ne només eximides les poblacions de la marina, de Santa Susanna a Barcelona.

El gener d'aquell mateix any tingué lloc un consell de guerra contra uns trabucaires, tres dels quals varen ser executats, entre ells Josep Puig Fàbregas (a) Torrada, de Montnegre; el mes de juliol una partida de matiners es presentà a Arenys de Munt, i a l'octubre, 150 matiners s'enfrontaren a Arenys de Mar amb els soldats de l'exèrcit liberal.

A l'última etapa, el juny de 1848, amb l'entrada del general Cabrera a Catalunya es revifa la guerra, i és conegut que diverses partides sota el seu comandament evolucionen des d'Aiguafreda i Samalús cap a Breda, Hostalric i Viladrau, sempre hostilitzades per l'exèrcit. Sant Esteve en aquest cas sembla que es beneficia de la seva situació una mica decantada de les vies principals de comunicació.

Són les darreres incidències que creiem que es produeixen en aquestes comarques, que aniran sent pacificades ja cap al final del mateix any pel general De La Concha, que des del Montseny controla les operacions i es mou encara entre Viladrau i Arbúcies, en el típic camí de pas entre Vic i Girona que havia estat ja escenari de tantes accions dels guerrillers i sometents contra els francesos a la guerra de la Independència.

Acabada aquesta fase es produirà el procés de pacificació a què hem fet esment en referir-nos a les actes municipals de Sant Esteve.

4. UN PERÍODE DE TRANSICIÓ (1849-1868)

El període que va des de l'acabament de la segona guerra carlina fins a la Revolució de Setembre de 1868 sembla que va ser de tranquil·litat i relativa prosperitat per a Sant Esteve.

En aquests anys la població va assolir el seu punt màxim dins el segle passat, circumstància que comparteix amb gairebé tots els pobles dels voltants del Montseny. Efectivament, dels 436 habitants que hi havia el 1842 es passà als 765 del 1857 i als 790 de l'any 1860, xifra que no es mantingué i tornà a davallar fins als 667 habitants censats l'any 1900.

Aquests habitants es distribuïen, el 1860, en 59 cases al centre del poble, 16 al carrer d'Amunt, 3 a les cases d'en Llavina i 74 masos. L'increment de població va tenir a veure amb la relativa prosperitat del camp deguda a la confluència d'una sèrie de circumstàncies favorables al creixement de la producció agrària. Així, es posaren més terres en explotació mitjançant l'extensió de l'emfiteusi i la rabassa morta, que feien al pagès propietari del domini útil perpètuament o per temps indefinit. Per altra banda, la dissolució del règim senyorial l'any 1837 havia permès a molts pagesos adquirir les seves finques i fins i tot redimir els censos que estaven pagant.

S'intensificaren els conreus, s'augmentaren els regs i l'ús de fertilitzants. També la rotació dels conreus i la millora de l'utilitatge contribuïren a fer que el camp pogués suportar l'increment de la població en condicions favorables. I és en aquest temps que el cultiu de la vinya guanya terreny als cereals.

No obstant la millora de la situació econòmica de la pagesia, aquesta sofria encara una alta mortalitat, especialment infantil, que feia menys significativa la clara tendència a l'alça de la natalitat.

A més, les epidèmies encara afectaven greument la població. Foren d'especial virulència la de còlera de l'any 1854 i, en menor grau, la de 1865.

Pel que fa a l'epidèmia de còlera de l'any 1854, la població de Sant Esteve en va ser durament afectada. Tant és així que, sembla que per primera vegada, es va reunir la Junta de Sanitat del poble formada per l'alcalde (Esteve Coll), el rector (Mn. Jaume Matas), dos regidors (Pau Serra i Pau Pujol), el farmacèutic (Josep Ferrer), el metge (Josep Viladecans) i dos representants dels veïns (Josep Riu i Fidel Montclús).

Efectivament, el 27 d'agost del 1854 aquesta Junta acordà habilitar per a hospital o casa d'observació Can Pol, aleshores propietat de Miquel Ferrés de Mosqueroles, per a la qual cosa l'invità a cedir-la mitjançant lloguer, i disposà que, en cas de negativa, se l'obligués a cedir-la indemnitzant-lo pels perjudicis.

La Junta acordà també que es posessin vigilants als afores del poble perquè no hi entressin forasters, disposant que en cas que n'arribés algun, fos portat a la casa d'observació i quedés en quarantena els dies necessaris amb el corresponent informe mèdic.

En previsió que la malaltia que hi havia al poble avancés més la Junta decidí destinar l'ermita de Santa Margarida al mateix servei d'hospital i casa d'observació.

Per últim, instà tots els habitants que tinguessin netes les cases, reguessin els portals dues vegades al dia i traguessin els femers dels corrals i es portessin al camp.

Els llibres municipals recullen també que dos mesos després, el 24 d'octubre, se celebrà un solemne Te Deum per haver quedat el poble deslliurat de l'epidèmia. Els actes van incloure també l'homenatge a Sant Roc i a la Mare de Déu de Gràcia.

A part d'aquests fets puntuals, la vida a Sant Esteve va transcórrer amb una certa estabilitat durant tot el període, únic potser en aquest segle en què la gent es va poder dedicar més a les seves feines relacionades bàsicament amb l'agricultura, sense veure's continuament torbada pels esdeveniments polítics, més o menys violents.

5. INICIS D'INESTABILITAT I 3a GUERRA CARLINA

Ja a partir de l'any 1868 s'enceta un període de gran inestabilitat política, reflex de la situació política del país. Així, en un període de no més de sis anys, Sant Esteve coneix deu alcaldes amb els seus respectius ajuntaments.

Amb motiu de la Revolució de Setembre de 1868 i l'alçament de Prim, es forma una Junta Revolucionària. L'any 1869 l'Ajuntament jura la nova consti-

tució, que consagra el sufragi universal i proclama la seva fidelitat republicana federal, tal com va passar a molts pobles de Catalunya.

El terme de Sant Esteve, amb un cens de 731 habitants el 1871 (notem ja altra vegada una davallada de població) quedà dividit en tres seccions: la primera comprenia el carrer Major i el carrer d'Amunt, és a dir, el nucli urbà de la població; la segona era formada pels anomenats quarters nord i de llevant; i la tercera la integraven els quarters sud i oest. Encara avui podem veure els rètols indicant els quarters a les parets d'algunes masies del terme municipal.

Destronada Isabel II, la revolució política de 1868 havia reanimat el carlisme com a força política a la qual quedaven integrats els antics seguidors del tradicionalisme i elements conservadors i catòlics refractaris als canvis polítics.

El partit carlí dugué a terme a tot Catalunya una intensa campanya de propaganda i el pretendent Carles VII aprofità per presentar-se com a únic representant de la legalitat reial espanyola, amb promeses de respectar la religió, mantenir l'ordre i la justícia, així com els furs i llibertats.

D'ençà de les eleccions del 1869 es féu palesa la divisió entre carlins partidaris de la via parlamentària i els que propugnaven un nou alçament armat, que finalment es produí a la primavera del 1872.

Novament el carlisme tingué el major nombre de seguidors a les zones muntanyenques, sobretot entre els pagesos i el clergat. Les faccions carlines intentaven cobrar contribucions i s'enduien les personalitats més destacades de les poblacions en cas de negar-se a satisfer-les. La inquietud i el temor tornaren a molts camins i es produïren nombrosos combats.

De vegades la lluita contra el carlisme derivà cap a actes anticlericals o antireligiosos, com ara la persecució del clergat, l'ocupació dels llocs de culte, la requisita d'objectes de culte o fins i tot intents d'incendi d'alguna església. Veurem com, de fet, a Sant Esteve i també a Sant Celoni, Vallgorguina i altres poblacions el rector abandona el seu lloc *"a causa de les turbulències polítiques"*, segons diuen els llibres.

En aquests anys no tenim notícia de fets de guerra a Sant Esteve, encara que sí que se'n produeixen a Sant Celoni, a Breda o a Cardedeu, per exemple. En canvi, la documentació municipal de Sant Esteve reflecteix la inestabilitat política del moment i el posicionament de l'Ajuntament a favor de la República espanyola. Així, el 14 de febrer de 1873, el consistori acorda adherir-se a tot el que sigui cooperar amb la Diputació Provincial *"pel desenvolupament de les bases que han de ser els fonaments de la llibertat i la consolidació de la República Federal espanyola"*.

El 24 d'agost del mateix any, cessa l'Ajuntament i dona pas a un de nou elegit per sufragi universal, sota la presidència del nou alcalde, Segimon Rovira. A la següent reunió, el 31 d'agost, el nou consistori pren la decisió de tenir un dipòsit de 20 quarteres de gra per a pinso o subministrament

de guerra, autoritzant l'alcalde que s'exigeixi als propietaris o masovers del terme la quantitat de gra proporcional que els calgui aportar a cadascun d'ells. Aquest acord s'avança en certa manera a la petició que, amb data 8 de novembre d'aquell any 1873, fou dirigida a l'Ajuntament de Sant Esteve per ordre del capità general, informant-lo que, atès que Sant Celoni era un punt estratègic importantíssim en la lluita civil, pesava sobre aquesta vila el gravamen del subministrament a l'exèrcit, i els pobles veïns havien de contribuir-hi, especialment amb palla per al bestiar de les forces que operaven a la zona. I aquest ofici i la seva petició es feia extensiva també als Ajuntaments de Santa Maria de Palautordera, Fogars "*i les seves parròquies*" (la Costa i Mosqueroles), Campins, Gualba, Montnegre, Olzinelles i Vallgorguina.

A la sessió municipal a què fèiem referència consta també haver-se acordat demanar al jutge municipal les claus, les joies i els vestits de l'església parroquial que aquest havia requisat, sense permís ni ordre superior, i en cas de negar-s'hi, que es comunicués el fet al governador civil perquè disposés que fossin lliurats tots el objectes a l'Ajuntament. És possible que aquesta petició tingui a veure amb els fets antireligiosos i contra el clergat que abans apuntàvem i que l'actuació del jutge municipal tingués intenció de protegir els béns enfront de possibles requisites violentes.

Per tant, amb les esmentades actes municipals hem pogut comprovar tres circumstàncies històriques que a Sant Esteve tingueren també el seu protagonisme. La proclamació de la I República espanyola el febrer de 1873, l'existència d'una guerra civil que es desenvolupava ben a prop i turbulències de caire religiós que, per altra banda, els llibres parroquials confirmen.

Pel que fa a la guerra, és possible que produís més trasbals que l'aparent al poble, ja que n'és un símptoma el fet que al Registre Civil de defuncions del municipi, que s'inaugura el 1871, falten les defuncions corresponents al període comprès entre els mesos de novembre de 1873 i febrer de 1876, és a dir, del període de màxima incidència de la guerra civil.

També a l'apartat de l'Arxiu Municipal que guarda documentació referent a reclutaments i lleves trobem rastres de la guerra: El 1873 s'ordena l'allistament de tots els joves majors de 19 anys.

L'any següent, el govern decreta una quinta extraordinària de 125.000 homes, obligant a l'allistament de tots els solters o vidus sense fills entre 22 i 35 anys que no hagin servit anteriorment o no hagin pagat en metàl·lic la seva redempció del servei armat. Es fa una llista de 39 persones, que després seran sortejades per cobrir el nombre de 6 titulars i 6 suplents amb què el poble ha de contribuir a la lleva.

També el 1875 i per ordre del coronel Salvador Masons, cap de les tropes aquarterades a Sant Celoni, es fa una nova lleva que obliga a l'allistament de tots els nois de 18 i 19 anys.

En tots aquests documents es fa referència al fet que, a conseqüència de la guerra civil, estan paralitzats els correus, i que el sorteig i totes les altres operacions d'allistament s'han de fer amb auxili de les forces que ocupen Sant Celoni per por que els carlins interrompin el procés i castiguin violentament l'Ajuntament.

Pel que fa la composició del consistori en relació amb els esdeveniments polítics del país, el cop d'estat del general Pavia, del gener de 1874, també té conseqüències: el 22 de febrer següent és destituït l'alcalde Josep Pou i els regidors, essent designat per la superioritat un nou alcalde, Josep Llibre. Aquest alcalde, sobrevinguda la Restauració d'Alfons XII, també serà substituït i ocuparà el càrrec Antoni Vilà.

Tornant a la guerra, un document de l'Arxiu Municipal recull les despeses ocasionades per l'aixecament de sometent que va ser ordenat pel capità general de Catalunya en un ban del 2 de novembre de 1875 i que va tenir lloc els dies 18, 19 i 20 del mateix mes. Es varen gastar 652,50 pessetes i els individus allistats foren 157, dividits en dos grups, de 81 i 76 homes, cadascun. Per sufragar les despeses, l'Ajuntament va recórrer a les persones de major fortuna del poble.

Al contrari del que passa a la propera població de Sant Celoni, als llibres parroquials de Sant Esteve no hi trobem constància d'òbits ocasionat per accions de guerra, sinó només la coneguda referència genèrica "*a les turbulències polítiques d'aquells dies*" i el fet que el rector estingué absent de la parròquia uns mesos de l'any 1875.

Per contra, les forces que operaven amb base a Sant Celoni i que eren les del batalló del coronel Salvador Masons, tingueren moltes baixes en els anys 1874 i 1875, algunes de les quals segur que es produïren en accions de guerra o emboscades de les forces carlines, de les quals, en canvi, pel que hem pogut comprovar, no figuren registrades les baixes als llibres parroquials.

No voldríem acabar aquestes referències sobre els esdeveniments i les circumstàncies de la tercera guerra carlina a Sant Esteve sense recordar, també, que aquesta població va acollir alguns dels fugitius de la matança que els carlins del coronel Vila feren a Sant Andreu de la Castanya el 10 de gener del 1874, en les persones d'un centenar de liberals que fugien de Vic després de l'entrada a la ciutat de les tropes de Tristany.

Aquest tràgic episodi fou recollit amb tot detall per Mn. Josep Gudiol, en el treball que sota el títol de "Collformic" publicà el volum 3 de les Monografies.

Com consta en aquell relat, un grupet de fugitius, passant pel molí de la Llavina i per les proximitats del poble del Montseny, aconseguí arribar a Sant Esteve, on rebé ajuda i se'ls albergà, tot traslladant els ferits a l'Hospital de Sant Celoni, població que es trobava sota control de l'exèrcit liberal.

6. CONCLUSIÓ

Aquests foren alguns dels fets que tingueren per escenari el terme de Sant Esteve de Palautordera en uns anys inestables i no tan llunyans, difícils d'interpretar ja que s'hi barregen molts aspectes contradictoris:

L'enfrontament del sistema absolutista de l'Antic Règim amb l'abolició dels senyorius jurisdiccionals i els delmes, que foren però de seguida substituïts per impostos a vegades més difícils de pagar per als pagesos.

El liberalisme procedent de la Revolució Francesa, que intentava implantar uns nous valors sovint no menys absolutistes, unificadors i centralistes. Un concepte diferent de la religió i del seu paper a la societat. Una burgesia emergent a les ciutats inclinada a les idees liberals enfront d'una ruralia més tradicional que donava suport als carlins, etc.

Aquestes contradiccions han estat posades de manifest pels historiadors, amb una òptica que a vegades depenia d'una opció ideològica prèvia o del fet de veure el problema des de la capital del país o des de les comarques i els pobles on les tradicions encara eren més vives.

El tema ha merescut l'atenció d'homes tan distanciat i no precisament historiadors com Karl Marx i Josep Pla, que coincideixen però en posar de manifest què hi havia sota aquelles revoltes carlines, que Marx qualifica com a

El turó de l'Home des del pla de Santa Margarida (Foto: J. Portals).

"moviment lliure i popular en defensa de tradicions més liberals i regionalistes que l'absorvent liberalisme oficial..." i Pla com a "explosió de tradicionalisme autèntic, amb un sabor a terra fascinator... les llibertats concretes que predicaven els carlistes eren, potser, més sòlides que la llibertat que postulaven els liberals. Eren les llibertats enteses a la manera antiga..."

I els homes i dones de Sant Esteve es varen veure immersos en aquest procés de lluites civils i d'inestabilitat política que es sobreposava a la vida quotidiana d'un poble rural que, durant el segle XIX, anava vivint una consolidació com a comunitat agrícola, malgrat les crisis i alguna epidèmia, i les adversitats climàtiques periòdiques que no els feien pas la vida fàcil, però potser no tan difícil com el fet de viure durant molts anys en permanent "estat d'excepció", en paraules de Vicenç Vives.

BIBLIOGRAFIA

- ARDIT, M. BALCELLS, A. SALES, N. *Història dels Països Catalans (de 1714 a 1975)*. Edhasa. Barcelona, 1980.
- CAMPS, I. GIRÓ, JOAN. *La guerra dels matiners i el catalanisme polític (1846-1849)*. Biblioteca de cultura catalana, número 34. Curial. Barcelona, 1978.
- CANALS, M., MASVIDAL, C., MENACHO, A. *Taula rodona: les guerres carlines al Montseny*. "Monografies del Montseny/4". Viladrau 1989.
- DE BOLÒS SADERRA, JOAQUIM. *La guerra civil en Catalunya (1872-1876)*. R. Casulleras. Barcelona, 1928.
- DE SEGARRA I DE SISCAR, FERRAN, *La primera guerra carlina a Catalunya. El comte d'Espanya i la junta de Berga*. Ed. Barcino. Barcelona, 1935.
- GUDIOL, JOSEP. *Collformic*. "Monografies del Montseny/3". Viladrau, 1988.
- Història de Catalunya Salvat*. Vol. 5. Salvat Editores. Barcelona, 1985.
- MARX, K. *La revolución española 1868-1873*. Ed. Zenit. Madrid, 1929.
- PLA, J. *Un senyor de Barcelona*. Ed. Destino. Barcelona, 1981.
- PLADEVALL, ANTONI. *Història de l'Església a Catalunya*. Ed. Claret. Barcelona, 1989.
- PLADEVALL, ANTONI. *Les malifetes dels trabucaires*. "Monografies del Montseny/3". Viladrau, 1988.
- ROVIRA I VIRGILI, ANTONI. *Història de Catalunya*. Vol. X. La Gran Enciclopèdia Basca. Bilbao, 1978.
- SOLDEVILA, FERRAN. *Història de Catalunya*. Ed. Alpha. Barcelona, 1962.
- VICENÇ VIVES, J. LLORENS. *Industrials i polítics (s. XIX)*. Biografies catalanes. Ed. Vicens Vives. Barcelona, 1972.

ARXIU MUNICIPAL DE SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA

- Llibres d'actes del ple de l'Ajuntament 1848-1874
- Llibres d'actes del ple de l'Ajuntament 1876-1884
- Entrada de correspondència 1850-1876
- Comptes dels ingressos i les despeses ocasionades pel sometent 1875
- Reclutament i lleves 1865-1882
- Registre civil de defuncions 1871-1881

ARXIU PARROQUIAL DE SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA

- Llibre d'òbits 1833-1876